

Bencsik Péter

Az Európán kívüli világ a 20. században I.
(Európán és az Egyesült Államokon kívüli
fejlett országok)

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Miről lesz szó ebben a tananyagban?

Ez a tananyag az Európán (és az Egyesült Államokon) kívüli világ történetét foglalja össze a rövid 20. század során. Országaival természetesen nem tudunk olyan részletesen foglalkozni, mint Európa történetével. Számos állam, illetve nép történelme nem, vagy csak érintőlegesen szerepel a tananyagban. A tárgyalt térségeken belül erősen felülreprezentált Ázsia – nem csak azért, mert ez a legnagyobb népességű kontinens, hanem azért is, mert világtörténelmileg is igen fontos országok (Japán, Kína, India) és térségek (Közel-Kelet) is találhatók területén.

Miről lesz szó az első részben?

Az első rész két olvasóleckéje egymástól földrajzilag távol eső országok 20. századi történelmét foglalja össze. Ezek közös sajátossága, hogy gazdasági, társadalmi és (az 1945 előtti Japán kivételével) politikai fejlettségük alapján is az „első világ” fejlett országai közé tartoznak. Nem itt tárgyalom azonban a fenti kritériumoknak szintén megfelelő Amerikai Egyesült Államok történelmét – ennek nagy jelentősége miatt az USA históriáját Nyugat-Európáéval együtt, két másik tananyag foglalja össze.

A japán neveket a magyarban használt átírással adom meg. Fontos tudnivaló, hogy a magyarhoz hasonlóan a japán nevek is családnév – utónév sorrendben követik egymást, tehát Tódzsó Hideki esetén a Tódzsó a családnév. (Angolos átírásban a sorrendet is megfordítják, a fenti név esetén pl. Hideki Tojo formában.)

Figyelem!

A tananyag jellegénél fogva igen sok fogalmat, nevet és évszámot tartalmaz. Érdekes ezért több alkalommal is elolvasni az olvasóleckék szövegét, az összetartozó fogalmakat, neveket és évszámokat pedig együttesen megtanulni.

Az olvasóleckék szövegében a személyneveket (első előfordulásuknál) pirossal, az évszámokat zölddel, a fogalmakat kézzel emeltem ki. További kiemeléseket sárgával jeleztem. A nem magyar nyelvű fogalmak *dőlt* szedésűek.

A leckék alapos feldolgozását követően töltsék ki a hozzájuk tartozó rövid teszteket. Figyeljenek a kérdésekre, mert gyakran a helytelen válasz megjelölése lesz a feladat. Ha a teszt 75% alatti eredményt hoz, javaslom, hogy újra olvassák el a kérdéses leckét.

Tartalomjegyzék

1. A brit domíniumok függetlenedése és további fejlődése 3
2. Japán a 20. században..... 8

1. A brit domíniumok függetlenedése és további fejlődése

Kanada, Ausztrália, Új-Zéland és a Dél-Afrikai Unió a **Brit Birodalom** **önkormányzattal rendelkező területei** (domíniumok) voltak. Az első világháborúban jelentős részt vállaltak anyagi és katonailag is, sajátos nemzeti öntudatuk megerősödött. Alapító tagjai lettek a **Nép-szövetségnek**. Várakozással tekintettek az **1921-es birodalmi konferencia** elé is, ám ott a várt birodalmi alkotmány nem született meg. **1923-tól** viszont London jóváhagyása nélkül is köthettek nemzetközi szerződést. A brit főkormányzó továbbra is beavatkozott a helyi belpolitikába, ami Kanadában **1926-ban** alkotmányos válságot eredményezett. Ezt követően **James Balfour** volt külügyminiszter a birodalmi konferenciára kidolgozott egy jelentést, amely egyszerre hangoztatta **a brit koronához tartozásuk és autonómiájuk** létét. Kanada követelésére kimondták, hogy a főkormányzó csak reprezentatív szerepet tölthet be. Végül **1931-ben** a **westminsteri statútum** **kimondta a domíniumok teljes önállóságát**, megfosztva Londont attól a jogtól, hogy törvényeket hozzon a domíniumok számára. A volt domíniumok ugyanakkor a **Brit Nemzetközösség** (1949-től **Nemzetközösség**) tagjai maradtak, államfőjük továbbra is a brit uralkodó. (Dél-Afrikáról nem itt, hanem a Fekete-Afrikáról szóló leckében lesz szó.)

A Westminsteri statútum – Québec tartomány (pirossal) Kanadán belül

Kanada Belgiumhoz hasonlóan **nyelvileg megosztott ország**. Tartományainak zöme angol, a keleti részen elterülő Québec viszont francia nyelvterület (aránya az összlakosságon belül 30% volt). Mindez gyakran váltott ki politikai ellentéteket is. Québec a liberálisok bázisa volt, míg a konzervatívok az angol nyelvű Ontarióban voltak népszerűek. A századelőn a liberálisok adták az ország első francia miniszterelnökét is. A párt némi meglepetésre **1921-ben** ismét kormányra került, immár **William Lyon Mackenzie King** vezetésével. A háború utáni **nemzeti és társadalmi feszültségeket** (munkások és farmerek szervezkedéseit) sikerült lecsillapítania. **1926-ban súlyos vitába keveredett a brit főkormányzóval**, aki nem teljesítette kérését egy előrehozott választás kiírására, hanem konzervatív miniszterelnököt nevezett ki, aki azonban hamarosan megbukott. Ezt követően mégis választásokat kellett tartani, ami King visszatérését eredményezte.

Byng főkormányzó levele a londoni domínium-ügyi miniszternek (1926. június 30.)

Ahogy már megtáviratoztam, Mackenzie King úr arra kért, hogy oszlassam fel a parlamentet. Elutasítottam. Ezt követően lemondott és én felkértem Meighen urat kormányalakításra, ami meg is történt. [...] A Főkormányzónak teljes körű joga van hozzájárulni a feloszlatáshoz vagy visszautasítani azt. A visszautasítás nagyon veszélyes döntés, mivel a felhatalmazott miniszter tanácsának, tehát az alkotmányos kormányzás alapjának elutasítását jelenti. Ennélfogva, tizből kilenc esetben a Főkormányzónak el kell fogadnia a miniszterelnök tanácsát ebben a kérdésben éppúgy, mint más ügyekben. De ha a javasolt tanácsot a Főkormányzó helytelennek és tisztességtelennek tekinti, és nem az emberek jóléte érdekében való, akkor az a feladata, hogy az ország legfontosabb érdekeinek megfelelően cselekedjen.

1930-tól a **Richard Bennet** vezette konzervatívok kerültek kormányra. King tekintélyét addigra megtépázta a **gazdasági válság**. Véget ért a harmincéves gabonakonjunktúra, növekedett a munkanélküliség. Az új kormány védővámokkal és állami beavatkozással akart kilábalni a recesszióból. Bennet meghirdette a **kanadai New Deal**t, de lépései **korlátozták volna a tartományok jogköreit**, amit a kanadaiak elutasítottak. 1935-től ezért ismét King kormányzott. Fő célja az volt, hogy távol tartsa Kanadát a nemzetközi konfliktusoktól. 1940-től azonban nem kerülhette meg, hogy az anyaországot ne támogassa a háborúban. Az ekkor tartott választáson azonban azzal aratott győzelmet, hogy **az európai háborúban csak önkéntes alapon szolgáló kanadai katonák** vesznek majd részt. 1942-ben viszont népszavazást írt ki, hogy a nép felmenti-e korábbi ígérete alól. Az angol nyelvűek zöme támogatta, a franciák 72%-a viszont elutasította ezt. Kingnek 1944-ig **sikerült önkéntesekkel** biztosítani a szükséges számú katonát, de ekkor be kellett vezetnie a sorozást. A háború alatt megszűnt a munkanélküliség, jelentősen **nőtt a gazdaság**, így Kinget a békeidőben ismét újraválasztották, 1948-ban azonban lemondott. Jelentős beruházásokra került sor, amelyek az Egyesült Államokkal való kapcsolatokat bővítették. Kanada 1949-ben a **NATO** alapító tagja lett.

Kanadai politikusok a 20. században: W. L. Mackenzie King és Pierre E. Trudeau

A konzervatív–liberális váltógazdaság tovább folytatódott a háború után is. A konzervatívok csak 1957-ben jutottak újra kormányra. **John Diefenbaker** igyekezett **lazítani az Egyesült Államokhoz fűződő viszonyt** (helyette Nagy-Britanniához akart közeledni), másrészt próbálta elkarolni a gabonatermelők érdekeit. Az USA-val való rossz viszonya miatt 1963-ban pártja el is vesztette a választásokat. A liberális **Lester Pearson** számára **a québeci franciák mozgalma** jelentette a legnagyobb kihívást. Erősödött a **szeptatizmus** igénye, amit 1965-ben a Kanadában látogató francia elnök, De Gaulle is fokozott, amikor a „szabad Québec”-ről beszélt. A háború utáni korszak legfontosabb miniszterelnöke azonban utóda, a népszerű, liberális **Pierre E. Trudeau** [trüdó] volt, aki rövid megszakítással 1968-tól 1984-ig kormányozta az országot. Bár québeci francia volt, ellenezte a francia szeptatizmust, de támogatta a kisebbségi jogokat. Mégis neki kellett megbirkóznia **az ország legsúlyosabb válságával**. Montréalban 1969-től **terrorista csoport** jelent meg, amely elrabolta és kivégezte Québec tartomány egyik miniszterét. A mozgalmat a szövetségi hadsereg kirendelése szüntette meg. 1974-ben új nyelvtörvény adott további jogokat a franciáknak, ugyanakkor két évvel később a szeptatista **Québeci Párt** megszerezte a tartományi kormányzás lehetőségét. 1980-ban **tartományi népszavazást** írtak ki a „teljes szuverenitás” kérdéséről. Trudeau ennek elutasítása mellett kampányolt – sikerrel, mert a választók 60%-a mögé állt. A probléma (ideiglenes?) rendezését az 1981-es **új alkotmány** jelentette, ami újrászabályozta a szövetség és a tartományok viszonyát. A jelentős olajkészletekkel rendelkező Kanadát a gazdasági válság csak 1981-ben érte el, recesszió, inf-

láció és növekvő munkanélküliség formájában. Továbbra is jelentős szerepű maradt a gabona-termelés és gabonaexport is.

1984-ben konzervatív évtized vette kezdetét. Brian Mulroney (1984–93) miniszterelnöksége révén Kanadát is elérte a neokonzervatív fordulat. A reprivatizációt a társadalom is támogatta, de a Washingtonnal kötött 1987-es szabadkereskedelmi egyezmény már vitákat keltett. Kanada exportjának már a 80%-a az USA felé irányult. (Az egyezménnyel a Trudeau és Reagan között mélypontra jutó külpolitikai viszony is jelentősen javult.) Mulroney további engedményt adott volna a franciáknak is, de a tartományi vétőjog végül nem lépett hatályba.

Az első világháború idején Ausztrália teljesen megváltozott. Addigi mezőgazdasági jellege helyett erősen iparosodottá vált. Az 1915-ös gallipoli csata nemzetté kovácsolta a világ másik felén küzdő ausztrál önkénteseket. Az ország pártrendszere is jelentősen átalakult: a Munkáspárt kettészakadt, egyik része a liberálisokkal egyesülve Nemzeti Párttá alakult. Élén a cinikus és rasszista (a „fehér Ausztrália” mellett álló) William Hughes állt (miniszterelnök 1915–23). Utódja párttársa, Stanley Bruce lett, aki az 1920-ban megalakult a Vidéki Párttal koalícióban kormányzott és továbbra is a fehér bőrűek bevándorlásban látta a növekedés egyik motorját. A lakosság száma és az ipar dinamikus bővül, az alacsonyabb állami adók révén is. 1929-ben a Munkáspárt megnyerte a választásokat, a gazdasági válság viszont túl nagy feladat volt számára. A búza és a gyapjú áresése és a nagy munkanélküliség által támasztott kihívással nem tudott mit kezdeni. A Munkáspárt ismét kettészakadt, a szakadárok Joseph Lyons vezetésével létrehozták az Egyesült Ausztrália Pártot, amely 1931 végén megnyerte az előrehozott választásokat. Lyons 1939-ig vezette az országot. A védővámok mellett újabb gazdasági profilváltás segítette az országot a kilábalásban: a búzatermelés helyett az állattenyésztés terjedt el, fellendült a bányászat, acélgyártás és a járműgyártás. Katonai fejlesztési program is elindult. Lyons halála után Robert Menzies lett a miniszterelnök, aki hadat üzent Németországnak. 1941-ben viszont elvesztette a választásokat: ismét a Munkáspárt kormányzott. Pearl Harbor után Ausztrália Japánnak is hadat üzent. 1942-ben Japán bombázták az ország északi részét is. A győzelem érdekében megszorításokra is szükség volt, de ezt az áldozatot az ország hajlandó volt meghozni (jegyrendszer, adóemelés). Menzies eközben az Egyesült Ausztrália Párt bomlását látva megszervezte Liberális Pártot, amely 1945 után az egyik legjelentősebb politikai erő lett a jelentős túlélési képességet mutató Munkáspárt mellett.

II. világháborús Japán-ellenes ausztrál plakát – fehér bevándorlók az ötvenes években

Az így kialakult pártrendszer lényegében mindmáig stabil, a liberális–munkáspárti váltógazdaság a második világháború óta folyamatosan működik. Nevével szemben a Liberális Párt meglehetősen konzervatív irányzatot képvisel. Mindkét nagy párt kiállt viszont a „fehér

Ausztrália” megvédése mellett. A liberálisok nyerték meg az 1949-es választást, s ezután ismét Menzies kormányzott (1949–66). Hosszú uralmát a Munkáspárt belső válsága és a kibontakozó hidegháború tette lehetővé. Ausztrália csatlakozott az ANZUS-hoz (1951) és a SEATO-hoz is (1954). Ausztrál egységek harcoltak a koreai, majd a vietnami háborúban is.

A Munkáspárt csak 1972-ben tudott győzni és 23 év után újra kormányra kerülni. Gough Whitlam a bennszülöttek helyzetének javítását, szociális reformokat ígért, de az olajválság utáni gazdasági nehézségek belpolitikai programját megghiúsították. Külpolitikája viszont radikális változást hozott: kivonta katonáit Vietnamból, sőt eltörölte a sorkatonai rendszert, függetlenséget adott Új-Guineának és elismerte a népi Kínát. Szakított a fehér Ausztrália politikájával, sőt a bevándorlási korlátozásokat már a korábbi liberális kormány enyhítette 1966-ban (Menzies távozása után). Whitlam 1975-ben belpolitikai okokból vereséget szenvedett, ismét a liberálisok győztek. Malcolm Fraser kormánya (1975–83) azonban szintén nem talált választ a gazdasági nehézségekre, főleg 1981 után. A munkáspárti Bob Hawke (1983–91) az „emberarcú kapitalizmus” jelszavával sikert ért el. Sikerült megegyeznie a szakszervezetekkel, aminek következtében csökkent a munkanélküliség és megindult a fellendülés. Külpolitikai téren is komoly váltást hajtott végre: Ausztráliát az ázsiai régió részének nyilvánította, gazdasági és politikai kapcsolatait is erre orientálta. Külkereskedelmének 30%-a már Japánnal bonyolódott le, de a délkelet-ázsiai országok felé is nyitott. Hawke arra is felhívta azonban Tokió figyelmét, hogy fegyverkezése csak önvédelmi jellegű lehet.

Robert Menzies, Gough Whitlam, Malcolm Fraser és Bob Hawke

Az ANZUS-szerződés (1951. szeptember 1.)

(Háromhatalmi szerződés Ausztrália, Új-Zéland és az Egyesült Államok között)

4. cikk. Mindegyik fél elismeri, hogy a csendes-óceáni térségben bármelyikük ellen irányuló fegyveres támadás saját békéjét és biztonságát veszélyezteti, és ezért kijelenti, hogy a közös veszéllyel szemben saját alkotmányos eljárásának megfelelően fog fellépni. [...]

5. cikk. A 4. cikk értelmében a Felek valamelyike ellen irányuló fegyveres támadásnak kell tekinteni bármelyik fél anyaországi területe vagy a joghatósága alatt álló csendes-óceáni szigetek vagy fegyveres erői, állami hajói vagy repülőgépei ellen irányuló minden fegyveres támadást.

Új-Zéland sok szempontból Skandinávia fejlődésére emlékeztet. A világon elsőként fogadták el a női választójogot (1893), valamint hoztak átfogó szociális törvényeket. Az ország fejlett gazdasága főleg az állattenyésztésre és az erre alapozódó iparágakra támaszkodott. Politikai rendszere stabilan demokratikus volt. 1918 után eredetileg három párt (Liberális, Konzervatív, Munkáspárt) dominálta, de 1931-ben az előbbi kettő Nemzeti Párt néven egyesült. A Munkáspárt 1935-ben került hatalomra, újabb komoly szociális törvényeket fogadva el. 1949-től ismét a Nemzeti Párt kormányzott, s két rövid, hároméves közjátéktól eltekintve 1984-ig hatalmon is maradt. A szociális juttatások köre azonban ekkor sem került veszélybe. Az ország gazdasága a hetvenes években került válságba, Nagy-Britannia EK-csatlakozása

ugyanis vámhatárt állított Új-Zéland elé; a nehézségeket az olajválság is fokozta. Egyik párt kormánya sem találta meg a kilábalás módját, sőt inkább hibás döntéseket hoztak. Meglepő módon a **szociális állam lebontásának feladatát** az **1984**-ben újra kormányra kerülő **Munkás-párt végezte el**, a korszakra jellemző neoliberais politika alkalmazásával. Bár rövid távon ezt a választók is elfogadták, **1990**-ben mégis a Nemzeti Párt győzött. A Nagy-Britanniától való távolodás jeleként ekkor arányos választói rendszert vezettek be, de a lakosság leszavazta a brit monarchiától való teljes elszakadás, a köztársasági államforma gondolatát.

Többet akarok tudni

Egedy Gergely: *Ausztrália története*. Budapest: Aula, 2000.

Molnár István János: *Kanada és a Québec-kérdés*. Budapest: LOGOD Bt, 1996.

Ellenőrző kérdések

Nyissa meg az alábbi fájlt és válaszoljon a feltett kérdésekre!

[dominium.htm](#)

Ha nem érte el a 75%-ot, nézze át újra a lecke szövegét és ismétlje meg a tesztet!

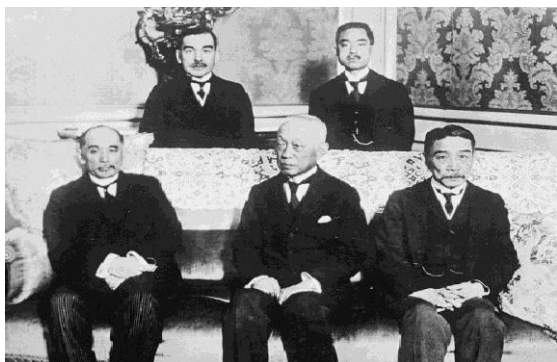
Feladat a kiválósághoz

Írjon egy esszé-jellegű összefoglalást Kanada, Ausztrália és Új-Zéland nemzetté válása és Nagy-Britanniához fűződő kapcsolatáról, rámutatva a hasonlóságokra és különbségekre, természetesen a vonatkozó szakirodalom alapján!

2. Japán a 20. században

Japán az első világháború idején jelentős gazdasági növekedést ért el, s az antant oldalán harcolva maga is nagyhatalommá vált. Ezt formálisan a párizsi békekonferencia is elismerte, amikor az ország helyet kapott a Tízek tanácsában. Japán célja az volt, hogy Párizsban mondják ki a faji egyenjogúság elvét is, de erre egyetlen nagyhatalom sem volt hajlandó. Japán, amely addigi kollektivista hagyományai mellett épp csak ismerkedni kezdett a nyugati individualista, liberális eszmékkel, kiábrándult az addig csodált nyugati rendszerből. Bár létrejöttek különböző polgárjogi mozgalmak (a nők, kisebbségek érdekében), valamint munkásmozgalom is létezett, a legjelentősebb társadalmi változást az antikapitalista és Nyugatellenes szélsőjobboldali mozgalmak megerősödése jelentette. Ezek nem riadtak vissza a véres terrorcselekményektől sem. A korszak több miniszterelnöke is áldozatul esett ezeknek az akcióknak.

Az 1920-as években mindenesetre még a liberális Szejjúkai Párt polgári jellegű kormányai álltak az ország élén, széles körű tömegmozgalmakkal szembenézve. A vezetés kezdettől fogva a baloldallal szemben mutatott nagyobb bizalmatlanságot. 1923-ban, a súlyos tokiói földrengés utáni tűzvészért a kommunistákat tették felelőssé. A pártot felszámolták, 1925-ben pedig szigorú állambiztonsági törvény született. Ezzel együtt viszont minden 25 évnél idősebb férfi választójogot kapott. A parlamentarizmusnak azonban nem volt társadalmi bázisa. 1921-től Hirohito herceg lépett trónra régensként. 1926-tól lett császár (Sóva néven).

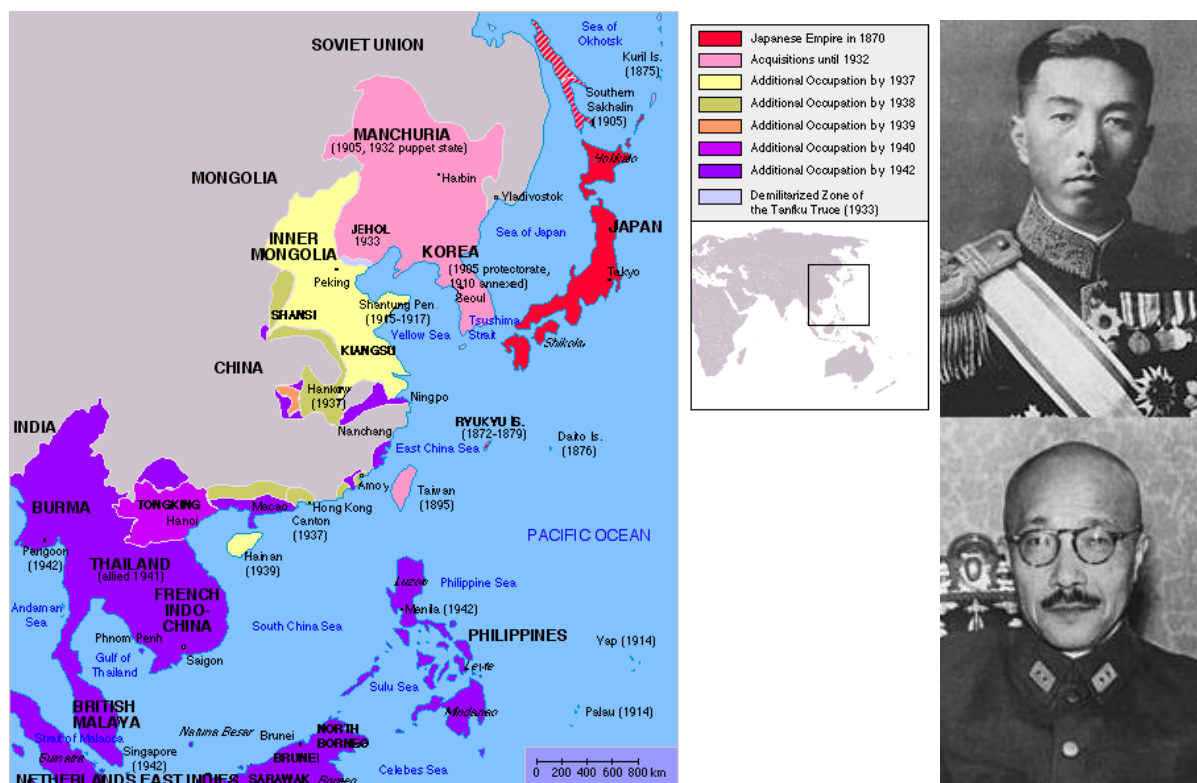

Japán küldöttei Párizsban, 1919 – Az 1923-as földrengés pusztításai Japánban

A békekonferencia jóváhagyta ugyanakkor Japán csendes-óceáni és kínai hódításait (köztük a Santung-félszigetet is). 1921–22-ben a washingtoni konferencia gátat szabott a flotta fejlesztésének és a további expanciónak is. Japán kivonta hadseregét Santungból; Kínában egyre jobban erősödő japánellenes mozgalmak alakultak ki. A húszas évek kormányai nem kívántak további terjeszkedést folytatni, de az önálló politikai tényezővé váló japán hadsereg egyre inkább. Az 1927–29 közötti kormány volt az első, amelynek élén egy katona, Tanaka Giicsi állt. Célja a Kínába történő japán behatolás erősítése volt. Ezután két évig újra polgári kormányzásra került sor, ám ennek mozgásterét a gazdasági világválság ellehetetlenítette. 1931 tavaszán sor került az első sikertelen szélsőjobboldali puccskísérletre. Ezt követően a hadsereg függetlenítette magát a kormánytól. Az ősz során egy provokatív vasúti robbantás ürügyén a Kvantung-hadsereg megtámadta Kínát, gyorsan elfoglalta Mandzsúria egész területét. 1932-ben az utolsó kínai császárt, Pu Jit a japánok Mandzsukuo régensévé, később pedig császárrá nyilvánították. Miután az USA (Stimson-doktrína) és a Népszövetség (Lytton-jelentés) is agresszióknak minősítette az esetet, Japán 1933-ban kilépett a Népszövetségből.

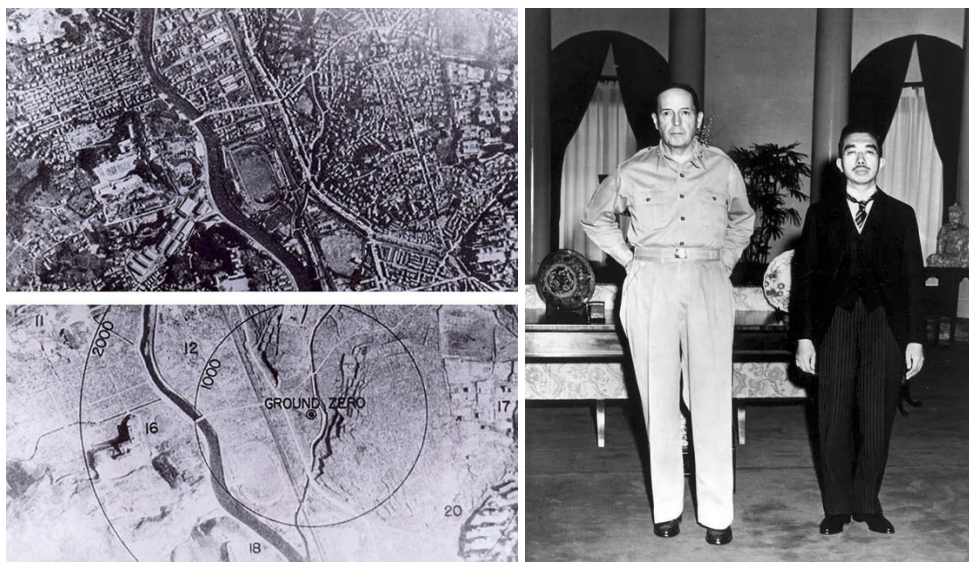
Ezzel a polgári kormányzás is lehetetlenné vált, de súlyos belső harcok zajlottak a hadsereggen belül is (a szárazföldi és a tengeri expanzió, illetve a „mésékelt” és a radikális csoportok között). 1932 májusában újabb sikertelen puccskísérlet történt, de meggyilkolt kormányfő helyére már egy admirális került. A szélsőjobboldal a paraszti lakosság és a hivatalnokok körében egyre több támogatót szerzett. A puccskísérlet idején megalakult a Nemzetiszocialista

Párt. A kormányt most már a hadsereg irányította, de a külügyminiszter Kína kérdésében igyekezett gátolni a katonai vezetés terveinek valóra válását.

Japán területi expanziója – Kōnoe Fumimaro (fent) és Tōjō Hideki

1936-ban a polgári pártok jelentősen megerősödtek a választásokon. A szélsőjobboldal ennek láttán újabb puccskísérletet hajtott végre, több minisztert is meggyilkoltak. Hirohito császár azonban szembefordult a puccsistákkal. A jobboldal radikálisabb szárnyát felszámolták, de a „mérsékelt” csoport befolyása tovább nőtt. A hadsereg költségvetését jelentősen növelték, és célul tűzték ki a „nagy kelet-ázsiai övezeten” belüli **hegemóniát**. A császár akaratára 1937 nyarán a polgári és a katonai oldal számára is elfogadható **Kōnoe Fumimaro** herceget nevezték ki miniszterelnökké. Egy újabb incidens után megindult az újabb **Kína elleni támadás**. 1939-ben a japán katonák már a szovjet **Vörös Hadsereggel** is összecsaptak a **halhin goli határincidens** során. Az 1936-os **antikomintern paktumot** követően a németek szerettek volna szorosabb katonai szövetséget kötni Japánnal, amely azonban továbbra sem tudott dönteni, hogy **északi (szovjet) vagy déli (indokínai) irányban akar-e tovább terjeszkedni**. A bizonytalanra váló Kōnoe le is mondott, Japán pedig nem lett az **acélpaktum** tagja. 1940 nyarán azonban ismét kormányt alakított, hadügyminisztere **Tōjō Hideki**, a „mérsékelt” katonai szárny vezetője lett. A politikai pártokat feloszlatták, **egypárti totális rendszer** alakult ki. A **háromhatalmi egyezmény**hez való csatlakozás ellenére a Szovjetunióval meg nem támadási szerződést is aláírtak. Eldőlt, hogy az **expanzió iránya déli lesz**, a japán hadsereg pedig gyorsan tört előre. A Kelet-Ázsián belüli hegemóniát rasszista érvekkel, a japánok felsőbbrendűségével is igyekeztek megindokolni. 1941–44 között már Tōjō kormányozta az országot, aki döntött az **USA megtámadásáról** is. A **gazdaságot militarizálták**, a társadalmat szigorú állambiztonsági megfigyelés alá vonták. Jegyrendszer, kötelező beszolgáltatás és munkaszolgálat jött létre. A japán társadalom komoly nélkülözések után a háború végén a pusztítás „élményét” is átélte: 1945 augusztusában Hiroshima és Nagaszaki városa is egy atombomba áldozata lett.

Nagaszaki az atombomba előtt és után – MacArthur és Hirohito 1945-ben

1945 szeptember 2-án Japán kapitulált. Az ország szövetséges (ténylegesen: amerikai) megszállás alá került, a megszálló szerv élén Douglas MacArthur tábornok állt. Belátta, hogy a japán közigazgatást és személy szerint Hirohitót (Sóva császárt) is a helyén kell hagyni, viszont elérte, hogy a császár lemondott isteni mivoltáról. MacArthur feloszlatta az óriásvállalatokat (egyes gyárakat jóvátétel címen leszereltek), föld- és oktatási reformot hajtott végre, választójogot biztosított a nőknek. Az ország kénytelen volt elfogadni egy amerikai alkotmánytervezetet 1946-ban. Tokióban összeült a Távol-keleti Nemzetközi Katonai Bíróság. Tódzsót és társait 1948-ban halálra ítélték és kivégezték. Kétszázezer fő kizártak a közéletből. Miután újjáalakult a japán pártrendszer, 1946-ban ideiglenes választásokat tartottak. A liberális párti Josida Sigeru lett a miniszterelnök, akinek a leszerelő hadsereg, hazatérő gyarmati apparátus miatt óriási munkanélküliséggel és erős baloldali sztrájkmozgalmakkal kellett megküzdenie. Ismételt amerikai beavatkozás után 1947-ben már teljes választást tartottak, amit a Japán Szocialista Párt (JSZP) nyert meg és alakított kormányt.

A hidegháború kibontakozása után újra Josida lett a miniszterelnök (1948–54). Ő építette ki a politikai, gazdasági és hivatali elit összefonódását, az ún. „vasháromszöget”. Amerikai segítséggel stabilizálta a gazdaságot, ami részben elbocsátásokkal, részben a kommunisták üldözésével járt együtt. A Kínai Népköztársaság létrejötte és a koreai háború felértékelte Japán szerepét. Emiatt az USA különbékét kötött Tokióval (Japán lemondott korábbi hódításairól, elfogadta az amerikai támaszpontok fennmaradását, de visszanyerte szuverenitását). Kínával és a Szovjetunióval nem született béke. A koreai háború idején állították fel a japán rendőrséget (volt katonatisztekéből). Sőt, az USA 1954-ben hadsereg felállítására is kötelezte Japánt (japán–amerikai biztonsági szerződés), ami heves békemozgalmakat váltott ki.

1954–55-ben átalakult az ország pártrendszere. Hatojama Icsiró megbuktatta Josidát, maga lett a miniszterelnök (1954–56), és egyesítette a jobboldal két pártját Liberális Demokrata Párt (LDP) néven. A valójában konzervatív irányú párt ettől kezdve évtizedeken át kormányon maradt, míg a szintén átalakuló (előbb kettéváló, majd újra egyesülő) szocialisták adták az ellenzéket (1955-ös rendszer). Hatojamának nem sikerült módosítania az alkotmányt a hadseregfejlesztési igényeknek megfelelően. Külpolitikailag viszont sikereket ért el: bár békét nem kötött, de megegyezett a Szovjetunióval, s ezután Japán 1956-ban az ENSZ tagja lett.

Hatalmi harcokat követően Kisi Nobuszuke lett az új kormányfő (1957–60). Kisi tagja volt a Tódzsó-kormányoknak is, ezért riadalmat keltett, amikor megkísérelte a békealkotmány megváltoztatását. Határozott haderőfejlesztési terveket fogalmazott meg. Új katonai szerződést kívánt kötni Washingtonnal, amelyben Japán is garantálta volna az USA biztonságát (s ezzel

egy kommunistaellenes ázsiai blokk élére állt volna). 1960-ban aláírták az új amerikai–japán biztonsági szerződést, sőt a kormányfő erőszakos, alkotmányosértő módon ratifikáltatta is azt. A kibontakozó hatalmas tüntetések és sztrájkok hatására azonban benyújtotta lemondását.

Az amerikai–japán együttműködési és biztonsági szerződés (1960. június 23.)

III. cikk. A Szerződő Felek egyénileg és egymással együttműködve, szüntelen és hatékony önszegély és kölcsönös segítségnyújtás révén, alkotmányukkal összhangban fenn fogják tartani és fejleszteni lehetőségeiket, hogy ellen tudjanak állni a fegyveres támadásnak.

IV. cikk. Időszakonként [...] bármelyik Fél kérésére és bármikor, ha veszély fenyegeti Japán biztonságát vagy a nemzetközi békét és a távol-keleti biztonságot, közösen tanácskozni fognak e Szerződés teljesítéséről.

V. cikk. A Szerződő Felek mindegyike kinyilvánítja, hogy a Japán igazgatása alá tartozó területeken bármelyik Fél ellen intézett támadás mind a két Fél békéjét és biztonságát veszélyeztetné, és kijelenti, hogy a két Fél saját alkotmányával és törvényes előírásával összhangban intézkedéseket tenne a közös veszély elhárítására. [...]

VI. cikk. Japán biztonságának előmozdítása és a nemzetközi béke és a távolkeleti biztonság fenntartása érdekében az Amerikai Egyesült Államok jogot nyer arra, hogy szárazföldi, légi és haditengerészeti erői a japáni tevékenységükhöz szükséges eszközöket és területeket igénybe vegyék.

A következő évtized a gyors gazdasági növekedés időszaka volt. Hét év alatt megkétszereződött a nemzeti jövedelem (Ikeda Hajato miniszterelnök eredetileg tíz évet adott erre), az ország a GATT, az OECD és az IMF tagja lett. Az ipar modernizálódott, a gépparkot lecserélték. Rohamosan nőtt az export és a belső fogyasztás is. A magas munkamorál, a vállalatok közösségformáló ereje is fontos tényező volt. Az állam alacsony szociális kiadásai helyett a cégek gondoskodtak a munkások jólétéről. Konjunktúrát teremtett a tokiói olimpia is (1964), valamint a kőolaj alacsony ára. Megszilárdult a vasháromszög uralma is: a politika, gazdaság és a bürokrácia között az egyes személyek és a kenőpénzek is akadálytalanul áramlottak...

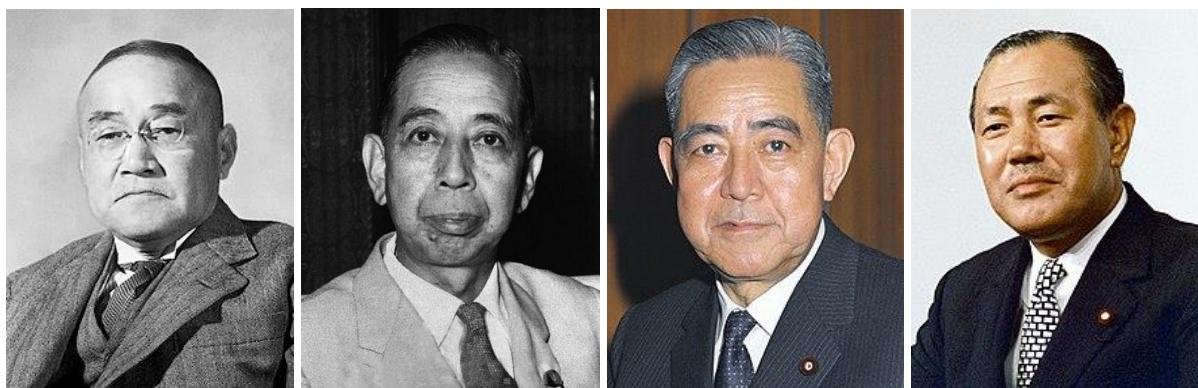
Szató Eiszaku kormánya (1964–72) alatt a konjunktúra zavartalanul folytatódott. Átalakult az életmód, felgyorsult az urbanizáció, a motorizáció; jelentősen bővült a diplomások száma. A katonai kérdések lekerültek a napirendről, a szocialistáknak nem volt támadási felülete a kormány ellen. Több kisebb párt is bekerült a parlamentbe, többnyire a JSZP rovására. Szató főbb lépései külpolitikai jellegűek voltak. Kezdeményezte Okinava visszatérését Japánhoz (amiért cserébe támogatást nyújtott az USA vietnami háborújához). Washington azonban előbb szerette volna rendezni Japán és (Dél-)Korea viszonyát. 1965-ben a két ország alapszerződést kötött. Japán nem jóvátételt fizetett, segély és kedvezményes hitel formájában azonban hozzájárult az ország növekedéséhez. A japánok által elkövetett bűnökért viszont nem kértek bocsánatot, ami zavargásokat váltott ki Koreában. Mindezek után 1971-ben sikerült meg egyezni az USA-val Okinava visszaadásáról is, amelyre a következő évben került sor.

A Shinkansen nagysebességű vonat Japán szent hegye, a Fudzsi előtt – A modern Tokió

A háború utáni korszak egyik legsajátosabb politikusa **Tanaka Kakuei** volt, amit már gúnyneve is mutat („számítógép-vezérlésű bulldózer”). A hatvanas években gazdasági miniszterként működött, majd átvette a kormány irányítását (1972–74). Rövid miniszterelnöksége után is informálisan, **szürke eminenciás**ként a politikai élet legbefolyásosabb tagja maradt. Meghirdette a „**japán szigetsor átépítése**” programját, ami az iparvidékeken kívüli területek fejlesztését jelentette óriási infrastrukturális fejlesztésekkel. Ez azonban a telekárak növelését, s ezáltal inflációt gerjesztett. Az 1973-as **olajsokk** miatt három éven át tartó **stagnálás kezdődött**, amin takarékossgal és szerkezetváltással sikerült úrrá lenni. A **globalizáció** korába Japán **transznacionálissá növekedő óriásvállalatokkal** lépett be. A gazdaság fejlesztését kívánta szolgálni az is, hogy Tanaka **rendezte kapcsolatait Kínával** (1972: diplomáciai kapcsolatfelvétel, évi egymilliárd dollár segély; 1978-ban békeszerződést is kötöttek). Tanaka a válság, választási visszaesés és korrupciós ügyek napvilágra kerülése miatt mondott le. 1976-ban őt magát is **letartóztatták**. Válaszul az LDP-ből ki is vált egy csoport, új pártot hozva létre. A párt azonban ezt is túlélte, s számos átmeneti kormányát Tanaka irányította a háttérből. Perében csak 1983-ban született ítélet, de mentelmi joga miatt nem vonult börtönbe.

Hosszabb időn át csak **Nakaszone Jaszuhiro** állt a kormány élén (1982–87). Kormányzása megfelelt a nyolcvanas évek trendjeinek: leszámolt az 1945 utáni békepolitikával, jelentős **fegyverkezési kiadásokkal** és diplomáciai szerepvállalással kívánt sorsközösséget vállalni az USA-val). Emellett csökkentette az állam szerepét a gazdaságban, **privatizációs** lépéseket hajtott végre. Utóda (aki szintén Tanaka embere volt) alatt újabb korrupciós botrányok robbantak ki. Sóna császár 1989-es halála is korszakhatárt jelzett, de az 1955-ös rendszer végső bukása csak 1993-ban következett be.

Josida Sigeru – Kisi Nobusuke – Kisi öccse, Szató Eiszaku – Tanaka Kakuei

Többet akarok tudni

Jamadzsi Maszanori: *Japán. Történelem és hagyományok*. Budapest: Gondolat, 1989.
Mason, R. H. P. – Caiger, J. G.: *Japán története*. Budapest: Püski, 2004.
Totman, Conrad: *Japán története*. Budapest: Osiris, 2006.

Ellenőrző kérdések

Nyissa meg az alábbi fájlt és válaszoljon a feltett kérdésekre!

japan.htm

Ha nem érte el a 75%-ot, nézze át újra a lecke szövegét és ismételje meg a tesztet!

Feladat a kiválósághoz

Készítse el Japán 20. századi belpolitikai és külön külpolitikai kronológiáját!